

AN ECHO OF INTERCULTURAL CONFRONTATION IN THE WORKS OF GEORGIAN ROMANTICISTS

კულტურათაშორისი კონფრონტაციის გამოძახილი ქართველი რომანტიკოსების შემოქმედებაში

Guram Bakhtadze

Associate Professor of Shota Rustaveli State University,
Batumi, 35/32 Ninoshvili/Rustaveli Str., 6010, Georgia
+995593917055, guram.bakhtadze@bsu.edu.ge
<https://orcid.org/0000-0003-0643-3520>

Abstract. The literary heritage of Georgian romanticists is interesting in many ways, although this unique production has not been properly studied. Objective research was hindered by certain conjunctural discourses, both 19th and 20th century criticism, whether you like it or not, suffered from these influences. Romantics, among other topics, expressed their attitude towards Russia, where the cross-cultural confrontation is evident. Thus, the study of romantic poetry, from this point of view, remains among the topical issues.

The process of adapting to a foreign culture began rather difficult. The purpose of this article is to show how the concepts of adaptation to the new reality and culture were reflected in the works of Georgian romanticists. The following are taken as research material in the work: Alexander Chavchavadze's "Short Historical Essay of Georgia from 1801 to 1831", his own "Listen to Me", Grigol Orblan's "Yarali", "He Iveria!", "His Name is Kikhita", Nikoloz Baratashvili's "The Fate of Kartli".

Based on the literary analysis of these specific works, the protest and incompatibility with the Russian cultural-mental character can be clearly seen. The mentioned provisions are transferred to the main results of the research, where it is mentioned that the fact of the annexation of Georgia by Russia qualitatively changed the Georgian writing as well. Unmistakable proof of this is the emergence of romanticism. The mood of society was clearly reflected in the work of the romanticists. Along with other topics, the theme of intercultural barriers finds an echo in their work.

Keywords: Intercultural confrontation; Political-cultural discourse; National identity; The emergence of Georgian romanticism; literary dialogue; Cultural communication; Intertext.

გურამ ბახტაძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ბათუმი, 35/32 ნინოშვილი/რუსთაველის ქ., 6010, საქართველო,
+995593917055, guram.bakhtadze@bsu.edu.ge
<https://orcid.org/0000-0003-0643-3520>

აბსტრაქტი. ქართველი რომანტიკოსების ლიტერატურული მემკვიდრეობა მრავალმხრივად საინტერესოა, თუმცა ეს უნიკალური პროდუქცია სათანადოდ ვერ იქნა შესწავლილი. ობიექტურ კვლევების განხორციელებას ხელს უშლიდა გარკვეული კონიუნქტურული დისკურსები, როგორც მე-19, ასევე მე-20 საუკუნის კრიტიკა განიცდიდა ამ გავლენებს. რომანტიკოსები, სხვა თემებთან ერთად, გამოხტავდნენ თავიანთ დამოკიდებულებას რუსეთის მიმართ, სადაც აშკარაა კულტურათაშორისი კონფრონტაცია. თუმცა სალიერატურო კრიტიკას ამაზე სათანადო ყურადღებ არ გაუმახვილებია დღემდე. ამდენად რომანტიკული პოეზიის კვლევა, ამ თვალსაზრისითაც, აქტუალურ საკითხთა შორის რჩება.

უცხო კულტურასთან ადაპტაციის პროცესი საკმაოდ რთულად დაიწყო. წინამდებარე სტატიის მიზანია: აჩვენოს რამდენად აისახა ახალ რეალობასთან, ახალ კულტურასთან შეგუების კონცეპტები ქართველი რომანტიკოსების შემოქმედებაში? ნაშრომში საკვლევ მასალად აღებულია: ალექსანდრე ჭავჭავაძის „საქართველოს მოკლე ისტორიული ნარკვევი 1801–დან 1831 წლამდე“, მისივე „ისმინეთ მსმენო“, გრიგოლ ორბელიანის „იარაღის“, „ჰე ივერია“, „მისი სახელი კიცხვითა“, ნიკოლოზ ბარათაშვილის „ბედი ქართლისა“.

ამ კონკრეტული ნაწარმოებების ლიტერატურული ანალიზის საფუძველზე მკაფიოდ იკვეთება რუსული კულტურულ-მენტალური ხასიათის მიმართ გამოვლენილი პროტესტი და შეუთავსებლობა. აღნიშნული დებულებები გადადის კვლევის ძირითადი შედეგებში, სადაც აღნიშნულია, რომ რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის ფაქტმა თვისობრივად შეცვალა ქართული მწერლობაც. ამის უტყუარი დასტურია რომანტიზმის აღმოცენება. რომანტიკოსთა შემოქმედებაში მკაფიოდ აისახა საზოადოების განწყობა. სხვა თემების პარალელურად, მათ შემოქმედებაში გამოძახილს პოულობს კულტურათაშორისი ბარიერების თემა. ნაშრომი მოკრძალებულ წვლილს შეიტანს ქართველი რომანტიკოსების ლიტერატურული მემკვიდრეობის სრულყოფილად შესწავლის საქმეში. ასევე გარკვეულ დახმარებას გაუწევს კულტურათაშორისი საკითხებით დაინტერესებულ პირთ.

საკვანძო სიტყვები: კულტურათაშორისი კონფრონტაცია; პოლიტიკურ-კულტურული დისკურსი; ეროვნული იდენტობა; ქართული რომანტიზმის აღმოცენება; ლიტერატურული დიალოგი; კულტურული კომუნიკაცია; ინტერტექსტი.

შესავალი. ცნობილია, რომ ერთმორწმუნე რუსეთთან ურთიერთობის გააქტიურებამ ქართველი ერი ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა. ზოგადად მრავალრიცხოვან ერთან მჭიდრო კავშირის დროს პატარა ერი მუდმივად განიცდის გათქვეფისა და სრული ასიმილაციის საშიშროებას. ასეთ ვითარებაში განსაკუთრებული ძალისხმევაა საჭირო თვითმყოფადობის შენარჩუნებისათვის. მეთვრამეტე-მეცხრამეტე საუკუნეთა მიჯნაზე რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიამ, თუ ნებაყოფლობითმა შეერთებამ, შეცვალა ისტორიული რეალობა. ახალი პოლიტიკური კონიუნქტურა და მმართველობის სრულიად ახალი ფორმა უმრავლესობისათვის მიუღებელი აღმოჩნდა.

მოკავშირის, პარტნიორი ქვეყნების ძიება და მათთან მეგობრული კავშირის დაფუძნება მდგრადი პოლიტიკური განვითარებისათვის აუცილებელია, თუმცა მფარველი ქვეყნის ძიება, ეროვნულ ძალთა უსუსურობის, დაკნინების მაჩვენებელია. რაც კარგად ესმოდა ქართული საზოგადოების პროგრესულად მოაზროვნე ნაწილს, რომელსაც სისხლხორცეულად ჰქონდა გათავისებულებული ეროვნული თვითმყოფადობის დაცვის მნიშვნელობა. ეს ნაწილი ერთგული რჩებოდა რუსთველისეული სწავლებისა: „**სხვას, მეშველსა გარეგანსა, მომკალ რადმცა ვინატრიდე**“. მათი ღრმა რწმენით, უმველესი დროიდან კოლხეთი იყო ევროპისა და სრულიად ცივილიზებული სამყაროს სრულფასოვანი ნაწილი და ეს იდეა კვებავდა მათ მსოფლხედველობას. ამგვარი პათოსი ასაზრდოებს ალექსანდრე ჭავჭავაძის, გრიგოლ ორბელიანის და სხვა არაერთი რომანტიკოსის შემოქმედებას. გავიხსენოთ ა. ჭავჭავაძის ლექსები: „კავკასია“, „ჰე საქართველო“, „იმინეთ, მსმენნო“; ასევე გრიგოლ ორბელიანის „ჰე ივერია“, „მისი სახელი კიცხვითა“ „იარალის“ „აღსარება“ და სხვა. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ლირიკული შედევრები სათანადოდ დღემდე არ არის შეფასებული. რუსეთის ცენზურისა და მმართველობის პირობებში, შემდეგ კი საბჭოთა ხელისუფლების დროს რთული იყო ანტირუსული განწყობის შესახებ რაიმე სახის კონტექსტში საუბარი. ამდენად, რომანტიკული პოეზიის კვლევა დღემდე აქტუალურობას არ კარგავს.

მეთვრამეტე-მეცხრამეტე საუკუნეთა მიჯნაზე ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკურ-კულტურული დისკურსის შეფასებისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ქართულ მწერლობაში სრულიად ახალი ლიტერატურული მიმდინარეობის – რომანტიზმის აღმოცენების ფაქტი. რაც დასტურია იმისა, რომ ერის ისტორიაში მომხდარმა გლობალურმა ცვლილებებმა, რადიკალურად შეცვალა ეროვნული განწყობა. თუ რომანტიზმის ღმოცენებას ევროპაში საფრანგეთის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულმა რევოლუციამ შუწყო ხელი, ქართულ სინამდვილეში მსგავსი „რეაქტორის“ როლი რუსულმა ანექსიამ შეასრულა. ქართული ეროვნული იდენტობა და კულტურა გლობალური გამოწვევის წინაშე დადგა.

ცხადია, უმტკივნეულო არ იყო უცხო კულტურასთან ადაპტაციის პროცესი. ერთმორწმუნე „მეგობარ“ ერთან ინტეგრაცია საკმაოდ რთულად დაიწყო. ამაზე მეტყველებს: 1804 წლის მთიულეთის, 1812 კახეთის აჯანყებები, ასევე 1832 წლის შეთქმულება და სხვა მოვლენები. აღნიშნულ დაპირისპირებებში, ჩართულნი იყვნენ ქართველი პოეტები, რომლებიც ფეოდალური არისტოკრატის, მეტწილად კი სამეფო საგვარეულოს სანათესაო წრის წარმომადენლები არიან. პატრიოტულად განწყობილი ხელოვანი ადამიანები აჯანყებებსა და შეთქმულებაში ჩართვით გამოხატავდნენ თავიანთ პროტესტს. თუმცა ასევე საინტერესოა რამდენად აისახა ახალ რეალობასთან, ახალ კულტურასთან შეგუების კონცეპტები მათივე შემოქმედებაში?

საკამათო არ არის, საქართველოსათვის დღესაც ნომერ პირველ გამოწვევად რჩება კულტურებთან ურთიერთობის საკითხი. გლობალიზაციის ინტენსიური მოძალების ფონზე განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს აღნიშნული პრობლემა. ტოლერანტობითა და შემწყნარებლობით გამორჩეულმა ქვეყანამ რომ შეინარჩუნოს თვითმყოფადობა და თანმიმდევრული ისტორიული განვითარებისათვის აუცილებელი პირობები, საჭიროა ამ ქარგაში გაერთიანებული საკითხები განვიხილოთ ჩვენი ეროვნული მწერლობის ფონზე. აღნიშნული ასევე მჭიდრო კავშირშია ერის პოლიტიკური ორიენტაციის თემასთან, რაც არანაკლებ აქტუალურია.

მეთოდები. კვლევა ძირითადად ეფუძნება ჰერმენევტიკულ, ინტრტექსტურ, შედარებით და ისტორიულ მეთოდებს. შესწავლის ობიექტად შევარჩიეთ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსი „იმინეთ მსმენნო“; გრიგოლ ორბელიანის: „იარალის“, „ჰე ივერია“, და „მისი სახელი კიცხვითა“. დასკვნისათვის გამოვიყენეთ ნიკოლოზ ბარათაშვილის პოემის

„ბედი ქართლისას“ პერსონაჟის სოფიოს სიტყვები. შევეცადეთ გამოგვეკვითა და მსჯელობის ობიექტად გვექცია ლირიკული ნარატივები, სადაც მკაფიოდ ჩანს, რომ ავტორები ხედავენ კულტურათაშორის ბარიერს. ინტერტექსტური მეთოდის გამოყენებამ შექმნა იმის საფუძველი, რომ ალექსანდრე ჭავჭავაძის „ისმინეთ მსმენნოში“ იოანე საბანისძისეული ფრაზების („აბო თბილელის წამების“ პირველი თავიდან) გამოძახილი დაგვეჩვენა.

შედეგები. განხილული მასალა ცხადყოფს, რომ ქართველი რომანტიკოსებისათვის მიუღებელია ერთმორწმუნე რუსეთის კულტურათაშორისი კომუნიკაციის ზოგიერთი გამოვლინება. მაგალითად, დამოკიდებულება სუფრის მიმართ. ქართულ სინამდვილეში სუფრა განსაკუთრებულ დატვირთვას ატარებს; ასევე უარყოფითადაა შეფასებული სოციალურ ფენათა შორის გამოვლენილი არასასურველი სუბორდინაცია. „ბატონ-ყმობანი, განრჩევანი არა აქვსთ სრულად“; აქვე იკვეთება: მიუღებელია მათთვის უფროსის მიმართ პატივისცემის ინსტიტუტის მოშლა. პოეტებს აოცებთ ის ფაქტი, რომ უფროსი თუ უმცროსი თაობის წარმომადგენლები (რუსულ სინამდვილეზეა აქ საუბარი) თანაბრად „ხელჰყოფენ“ დაუწერელ კანონებს, რომელთა დაცვა ქართველთათვის ხელშეუხებელ აუცილებლობას წარმოადგენს. სახელმწიფო მოხელეები არ უწევენ ანგარიშს ადგილობრივი მოსახლეობის ეროვნულ-ეთნიკურ ხასიათს, თვისებებს, რაც შედგომშიკრიზისული ვითარების საფუძველი ხდება. ამგვარად აისახა ქართველი რომანტიკოსების ლექსებში კულტურათაშორისი კონფრონტაციის გამოძახილი.

მსჯელობა. უპირველესად, ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ისტორიულ ნარკვევზე - „საქართველოს მოკლე ისტორიული ნარკვევი 1801–დან 1831 წლამდე“. „ნარკვევში ა. ჭავჭავაძე ისტორიული მასალის ღრმა ცოდნით აანალიზებს საქართველოს ტრაგიკული ბედის გამომწვევ მიზეზებს. საქართველოს წარსულისა და მისი აწმყოს შეპირისპირების საფუძველზე ავლენს თავის (რომანტიკულ) პოზიციას, როგა წერს: „ახლანდელი საქართველოს მნახველი მნელად თუ დაიჯერებს, რომ ეს ქვეყანა ოდესღაც ჰყვოდა. მისი წინანდელი მოსახლეობის მოწამედ მხოლოდ უტყვი ნანგრევებიდა დარჩენილა. მხოლოდ ბიზანტიელი ისტორიკოსების ნაწერებიდა მოწმობენ ქართველი ხალხის ძველ სიდიადეს“. ალ. ჭავჭავაძე საგანგებოდ გახაზავს ქართველი ხალხის, როგორც უძველესი ცივილიზაციის მქონე ხალხის კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობის მსოფლიო მასშტაბით შესწავლის აუცილებლობასაც“. (ევგენიძე, 1982: 128) აქვე ობიექტურად არის შეფასებული რუსი მოხელეების სისასტიკე და ნაჩვენებია, რომ კონფლიქტი რუსული მმართველობის წარმომადგენელთა და ადგილობრივ მცხოვრებთა შორის, უმთავრესად კულტურული განსხვავებების ნიადაგზე მიმდინარეობს. მაგალითად ქართველი კაცისათვის წარმოუდგენელია ქვევრის წაბილწვა, პიროვნების ღირსების შეურაცხყოფა და ა. შ. მსგავსი ქმედება ცალსახად აღიქმება სიწმინდის შეურაცხყოფად. ნარკვევიდან ვიგებთ, რომ დაპირისპირება იმ დონემდე გამწვავდა, – აჯანყებაში გადაიზარდა. მიუხედავად ერთმორწმუნეობისა ვერ მიიღო ქართველმა ხალხმა „მეგობრულად მოსული“ ძალა. ნათელი გახდა, რომ აკულტურაციას არანაირი პერსპექტივა არ ჰქონდა. საინტერესოა, როგორ აისახა ეს კონფლიქტი საკუთრივ, მხატვრულ მწერლობაში? აღნიშნული პრობლემის შესახებ გაჟღერდა თუ არა ქართულ პოეზიაში, რომელიც ფაქტობრივად ერთადერთი ლიტერატურული გვარი იყო მეცხრამეტე საუკუნის პრველი ნახვრის ქართულ ლიტერატურაში.

კულტურათა შორისი დისკუსიაა ალექსანდრე ჭავჭავაძის ცნობილი ლექსის „ისმინეთ მსმენნოს“ მთვარი თემა. უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ლექსი თავისი მკაფიო ანტირუსული ხასიათის გამო, საფუძველიანი განხილვის მიღმა რჩებოდა. მის სიღრმისეულ განხილვას გვერდს უვლიდნენ კრიტიკოსები. ლექსის იდეა ტრადიციულ

ლიტმცოდნეობაში შემოიფარგლებოდა დასკვნით: „ა. ჭავჭავაძე წყევლა-კრულვით იგონებს იმ დროს, როდესაც „სამკვიდრო დავკარგეთ კრულნი“; პოეტი მწარე ტკივილებით მიმართავს თავის თანამედროვეთ“... (მახარაძე, 1984: 54). გამომდინარე აქედან, საჭიროდ ჩავთვალეთ ეს ლირიკული შედეგრი კიდევ ერთხელ გაგვეხადა განხილვის საგნად.

ლექსი მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისის საქართველოს პოლიტიკური დისკურსის მკაფიო გამოძახილია. მართალია, მასში ერთხელაც არ არის ნახსენები დამპყრობლის ვინაობა, მაგრამ მკითხველი მაშინვე ხვდება ვინცაა ნაგულისხმევი. ძირითადი სათქმელი ერთი შეხედვით, როგორც ეს ლიტერატურის ისტორიის სახელმძღვანელოებშია აღნიშნული, იმით შემოიფარგლება, რომ პოეტი წყევლის იმ დროს, როცა საქართველომ ბედი რუსეთს დაუკავშირა. თუმცა მისი ინერტექსტუალობის მეთოდით განხილვა მკაფიოდ წარმოაჩენს მისი ავტორის მსოფლხედელობას და სხვადასხვა მიმართულებით ხდის მას საინტერესოს. ამ პრინციპით ანალიზი ცხადყოფს, ლიტერატურულ დიალოგს „იმინეთ მსმენო“-სა და „აბო თბილელის წამებას“ შორის. რაზეც მიგვანიშნებს არამარტო ფრაზეოლოგიური, არამედ იდეური თანხვედრები. კერძოდ, იოანე საბანისძე არაბ დამპყრობლებს, ახასიათებს, როგორც ნამდვილი ბარბაროსებს და ქრისტიანობის დაუძინებელ მტრებს. განსახილველ ლექსშიც ზუსტად იმავე დამოკიდებულებას ამჟღავნებს, ავტორი რუსეთის მიმართ. კულტურათა რადიკალური დაპირისპირებაა ორივე ავტორის განსჯის უმთავრესი საგანი.

საყურადღებოა ლირიკული გმირისა და ჰაგიოგრაფის მკითხველისადმი მიმართვის ფორმა და შინაასრსიც. შესავალ ნაწილში, იოანე საბანისძე მკითხველისაგან გულდასმით მოსმენას მოითხოვს: „აწ გლოცავ თქვენ, ქრისტეს მიმართ სურვიელითა გულითა მომიჯყრენით საჩინონი და უფრომსლა საცნობელნი ეგე ყურნი გულისა და გონებისა თქუენისანი განჰმარტენით სმენად და მასპინძელ ექმნენით სიტყუათა ამათ ჩემთა,“ (წამებაი წმიდისა და ნეტარისა ჰაბოისი) იოანე საბანისძე ცდილობს გამოაფხიზლოს მკითხველის გონება. რათა ამ უკანასკნელმა გააცნობიეროს შექმნილი ეროვნულ-პოლიტიკური ვითარების სიმძიმე. „აგიოგრაფისა და მკითხველის ურთიერთობა ისე მჭიდროა, რომ ვიზუალურ პლანშიც კი გადადის.....ისეთი შთაბეჭდილებაც კი იქმნება, თითქოს აგიოგრაფი ამბიონზე იდგეს და იქედან მიმართავდეს მსმენელს. ასეთი უშუალოება, ინტონაციის სისადავე იმთავითვე აღძრავს განწყობას, ინტერესს საუბრისას, დიალოგისას. ეს არის მცდელობა, ავტორი და მკითხველი ერთი იდეით გაერთიანდნენ – ადგილი დაუთმონ სიტყვას!“ „არა თუ ხოლო ჩემდა მარტომსა სამიებელ არს სმენად საწადელი ესე მარტულობად წმიდისა ამის მოწამისაჲ, არამედ ყოველთა ჯერ-არს თქუენდაცა დაკრვებად ჩემ თანა...“ (მეტრეველი, 2008: 109) მართებულად შენიშნავს საბა მეტრეველი: „ძნელად მოიძებნება მეორე ნაწარმოები, რომელშიც ავტორი ამდენ დროს უთმობდეს მკითხველს, ასე უვლიდეს ყოველი მხრიდან, რომ როგორმე შეაღწიოს მისი სულის ნაპრაღში და გამოაფხიზლოს“.

ალექსანდრე ჭავჭავაძეც დაახლოებით იმავე პათოსს ამჟღავნებს. მისი მიზანი იოანე საბანისძის მოტივაციის იდენტურია. ასე მიმართავს მკითხველს: „იმინეთ მსმენო, ჭირთა მთმენო, მომაპყართ ყურნი“... „ჭირთა მთმენი მსმენელის გონების პროვოცირება ორი მიართულებით ხდება: პირველი, რომ გაიგოს ჭირში ყოფნის მიზეზი და მეორე გამოსავალი ჭირისაგან გათავისუფლებისა. ამ მხრივ პოეტი აგრძელებს ტრადიციულ შეხედულებას, რომელის თანახმადაც ქართველებმა „ღმერთსა სცოდეს, ღმერთმა მათ პასუხი უყო ცოდვისა“, „სხვათა შორის, (შუშანიკის წამებაშიც“) პიტიახშთან გამოცხადებულმა სასულიერო პირებმა აქცენტი ცოდვის მომრავლებაზე გააკეთეს“ (მეტრეველი, 2008: 112) ალექსანდრე ჭავჭავაძე შექმნილ ვითარებას „ხელმყოფელი“ წუთისოფლის „დამსახურებად“ მიიჩნევს, თუმცა მსჯელობის მოდელი ახლოს დგას წინამორბედი მწერლების ლოგიკასთან. იოანე საბანისძის აზრით, „ამდენი უბედურება

იმით გვჭირს, რომ ჟამსა მეშვიდესა დარსა ზედა ვდგავართ“. (მეტრეველი, 2008: 113) თვით ჰაგიოგრაფი ასევე ლიტერატურულ დიალოგშია პავლე მოციქულის მიერ თავისი უერთგულები და უსაყვარლესი მოწაფის - ტიმოთესადმი მიწერილ ეპისტოლეებთან. რომლებითაც მოძღვარი შეახსენებს მოწაფეს, რომ ახლოსაა მეორედ მოსვლის დრო, როცა ადამიანები აღარაფრად ჩათვლიან ჭეშმარიტ მოძღვრებას და ძიებას დაუწყებენ ყურთასმენის დამატკობელ ამბებს და ჰანგებს. „არამედ გულის-თქუმისაებრ თვისთა თავით თვისით შეიკრებდენ მოძღვრებასა ქავილითა ყურთაფთა და ჭეშმარიტებისაგან სასმენელნი გარემიიქცინენ და ზღაპრებსა მიექცენ, რომელიცა ესე აწ ჟამსა ამას აღესრულების ჩუენ შორის“. (წამებაი წმიდისა და ნეტარისა ჰაბოისი) ამიტომ მკითხველს უნდა ახსოვდეს ნომერ პირველი მოსასმენი და წასაკითხი მოძღვრება. ლიტერატურული დიალოგი ასევე ცხადყოფს ჩვენი პოეტის რელიგიურ მრწამსს. „ალ.ჭავჭავაძეს სავესებით მართებულად მიაჩნია, რომ ქრისტიანობა არის ბურჯი ჩვენი ეროვნების თავისთავადობისა, საყრდენი ქართველთა ეროვნული მეობისა“. (ევგენიძე, 1982: 129)

„ისმინეთ მსმენნოს“ მასაზრდოებელი ტექსტი რომ „აბო თბილელის წამება“ იქედანაც ჩანს, რომ, როცა ალექსანდრე ჭავჭავაძე იწყებს საუბარს დამპყრობლის შესახებ, თითქმის იმეორებს იოანე საბანისძის ეპითეტებს, რომლებითაც იგი არაბებს ახასიათებს: „ზედამდგომელთა ამათ ჩუენთა, მფლობელთა ამის ჟამისათა, ზაკულებითა მოძღვრებისაფთა, თვთ თავით თვისით შჯულისდებისაფთა, განდგომილთა ქრისტესგან“. (წამებაი წმიდისა და ნეტარისა ჰაბოისი)

ავტორი ხაზს უსვამს მომხდურთა ველურობასა და არამრთლმორწმუნოებას. ცალსახად იკვეთება, რომ საბანისძის კულტურული მენტალობა ქრისტიანულ სათნოებას ეფუძნება. მისთვის კატეგორიულად მიუღებელია „ზედამდგომელთა ამათ ჩუენთა, მფლობელთა ამის ჟამისათა“ ხასიათი და ქმედებები, რომლებიც ეთნო-ფსიქოლოგიური და ტიპოლოგიური თვალსაზრისით, შეუთავსებადია ადგილობრივ მოსახლეობასთან. წარმოუდგენელად მიაჩნია ავტორს ამ ძალასთან ადაპტაცია; ეს დალუპვის ტოლფასია. ის ხერხები, რომელთა მეშვეობით ისინი ცდილობენ და აღწევენ კიდევაც ქართველთა გადაბირებას, ძალიან ჰგავს საქართველოში წარმოგზავნილი რუსი მოხელეების მართვის მეთოდებს:

მუნა მყოფელნი, ყოვლ-მშფოთველნი, სიტყვა ლაქათნი,
ცხოვრება ცუდნი, გულით მრუდნი, პირ-ბნელნი სათნი,
აქესთ ყოვლთვის ხელად სჯულად
ძველად საფრხე, საცთურნი“. (ჭავჭავაძე)

ამ შემთხვევაშიც სახეზე გვაქვს კულტურათა შეუთავსებადობის კლასიკური მაგალითი. მომხდურის ქმედებები და ხასიათი ძალიან შორსაა შემწყნარებლობის, კაცთმოყვარეობისა და ჰუმანიზმისაგან. ერთი სიტყვით, ბარბაროსული და ეშმაკისეულია. გეოგრაფიული არეალი საიდანაც ეს უცხო ძალა მოვიდა, „აბო თბილელის წამების“, მიხედვით, არ ეკუთვნის კულტურულ მსოფლოს. ოიკუმენას მიღმა სამყაროა. (სირაძე, 2005: 69) გავიხსენოთ რას წერდა იოანე საბანისძე ხაზარებისა და მათი ქვეყნის შესახებ. ამ ნარატივის გაგრძელებაა „ისმინეთ მსმენნო“. უკიდევანოა მათი ქვეყანა თვითონ კი „ცხოვრება ცუდნი, გულით მრუდნი, პირ-ბნელნი სათნი,...“ ლექსის მიხედვით, მათი ქვეყანა მდიდარია ბუნებრივი რესურსებით, მიუხედავად ამისა, მაინც დამპყრობლური გზა აურჩევიათ. „უწყით ყოველთა მახლობელთა მამულნი მათნი; ურიცხვნი ტყენი, ბალახბევრნი, მრავლ ათასათნი.“ რაც კიდევ ერთხელ ააშკარავებს მათ მტაცებლურ ბუნებას.

ალექსანდრე ჭავჭავაძე რუსეთში დაიბადა და ზრდასრულ ასაკაც თითქმის აქვე მიაღწია, შესაბამისად, იგი კარგად იცნობდა იქაურ ყოველდღიურობას. ლექსში მკაფიოდ ჩანს, რომ მისთვის მიუღებელია ამ ხალხის ცხოვრების წესი. მისი აზრით, აქაური სინამდვილის ხილვით ჩვეულებრივი ადამიანი შეიძლება შეშლილს დაემსგავსოს:

„მათზედ კეთილი, ვითა შლილი დაიცარება“. პოეტს აოცებს მათი დამოკიდებულება სუფრის მიმართ. ქართულ სინამდვილეში სუფრა განსაკუთრებულ დატვირთვას ატარებს. იგი ასოცირდებოდა ზიარებასთან, შესაბამისად, აბსოლუტურად ბუნებრივია ავტორის ამგვარი აღშფოთება: „ქაჯთ ყოფა-ქცევა, ჭამა, სმევა აქვსთ არეულად./დიდნი, მცირენი, გინა ერნი ხელჰყოფენ მგლურად“; როგორც ვხედავთ, აქ არ არის დაცული არანაირი სუბორდინაცია: „მოყვარეთ ტკბილთა, ხან-დაზომილთა გულთა ჰსწყველენ მტრულად“. უფროსი თუ უმცროსი თაობის წარმომადგენლები თანაბრად „ხელჰყოფენ“ დაუწერელ კანონებს, რომელთა დაცვა ქართველთათვის ხელშეუხებელ აუცილებლობას წარმოადგენს. აქვე საუბარია სოციალურ ფენათა შორის ურთიერთმიმართებაზე. ლირიკული გმირი არანაკლებ გაოგნებულია იმით, რომ ბატონი და ყმა ერთმანეთს ჰპატივს არ სცემენ: „ბატონ-ყმობანი, განრჩევანი არა აქვსთ სრულად“.

ავტორი თითქოსდა გვაფრთხილებს, რომ მათგან არაფერ სასიკეთოს არ უნდა მოველოდეთ. საჭიროა დროული მოქმედება და არსებული რეალობის ადეკვატური შეფასება. რადგანაც ყოველი მომდევნო ცდუნება წინამორბედის შედეგია და ამავე დროს მასზე გაცილებით მძიმე: „ნახეთ მოყვასნო, ბრძენთა დასნო, ესე წესია! შემდგომ საცთურნი მას პირველსა უძვირესია“. ამრიგად ა. ჭავჭავაძის განხილული ლექსი კიდევ ერთხელ ცხდყოფს, რომ ერთმორწმუნეობის მიუხედავად, ქართულ და რუსული კულტურათა შორის კონფრონტაცია მწვავე იყო.

კულტურათა შორისი კონფრონტაცია ასევე კარგად ჩანს გრიგოლ ორბელიანის ლექსში - „იარალის“. ლირიკული გმირი იარალი შანშიაშვილს, (ვისაც ეს ლექსი ეძღვნება) მოაგონებს საქართველოს წარსულს, იხსენებს გარდასულ დროთა სიტკბობას და ნატრობს ქართულ სუფრასან უფროსი თაობის წარმომადგენლებთან ერთად ქეიფს. ლირიკული გმირი ღრეობისა და ღვინის ტრფიალი კი არ არის, არამედ მისი აზრით, სუფრა აზრთა გაცვლის, საუბრის, თათბირის ადგილია. რადიკალურად კონტრასტულია პოეტის თანამედროვეობა, იგი იძულებულია შეეგუოს გულის მომკვლელ რეალობას. „ჩრდილოეთში გადახვეწილი“ დაშორდა არამარტო „მშობლიურ ცას“, არამედ იმ გარემოს სადაც ლაღად გრძნობდა თავს. ახლა კი იძულებულია შეეგუოს მისთვის სრულიად უცხო და მიუღებელი ცხოვრების წესებს; ღვინო, მწვანილი, მზე... თავისი ქვეყნისა და ქართული ყოფის სიმბოლოებია. თითოეული მათგანი შესაბამის ქვეტექსტს შეიცავს: ქართული სუფრა, ურთიერთობები და ა. შ. შეცვალა რუსულმა „კვასმა და ყინვამ“. მეგობრული ურთიერთობები სანთლით სამებარი გახდა. გულში ჩრდილოეთის სუსხმა და მარტოსულობამ დაისადგურა: „გარეთ მკლავს ყინვა და შინ „უგარი“ ლირიკული გმირის ნატვრა: იარალისთან ერთად სუფრასთან ჯდომა და საუბარი უფროს-უმცროს თაობათა შორის ტრადიციული კავშირის გამოახტულებაა, რასაც ის ვერ ხედავს რუსულ ურთიერთობებში.

შენ მომითხრობდე,
მე ყრმა გისმენდე,
გამოუცდელი მოხუცებულსა,
თუ ვით ივერნი,
ლომგულნი გმირნი,
ჰბრძოდნენ, ჰსცხოვრებდნენ დროსა წარსულსა. (ორბელიანი)

რუსულ კულტურასთან კომუნიკაციის ზოგადი შეფასება მოგვცა გრიგოლ ორბელიანმა, აგრეთვე, ლექსში – „ჰე ივერიავ“. ლირიკულ გმირს გულს უკლავს შექმნილი პოლიტიკური ვითარება და ერის დიდებული წარსულის გახსნებით, ცდილობს თავის ხალხს თავისუფლებისათვის ბრძოლის სურვილი გაუღვიძოს; იგი გაბედულად ამხელს მოყვრულად მოსული მტრის რეალურ სახეს; ავტორს სიღრმისეულად აქვს გათავისებული შოთა რუსთაველის ცნობილი სიბრძნე – „მოყვარე მტერი ყოვლისა მტერზედა უფრო მტერია“, ამიტომ ცდილობს მკითხველსაც გაუსიგრძელოს არსებული

რეალობის სიმძიმე, გაუღვიძოს ეროვნული სიამაყის განცდა. ამ მიზნით განსაკუთრებული აქცენტით გახაზავს მმართველი ძალის უმთავრეს თვისებებს: უმადურობას, მტაცებლობასა და თვალთმაქცობას: „შორით მოსული ჩემს მამულში მყვედრის ცხოვრებას,/მოყვრულად გვმტერობს, გვტაცებს ყოველს, გვიქმს ალერსობას“.

გრიგოლ ორბელიანმა გაბედულად აჩვენა, რომ რუსული კულტურის გამოძახილია პოლტიკა, რომელსაც იმპერიის წარმომადგენლები ატარებდნენ მოკავშირე მცირე ერის მიმართ. დაგმო ძალადობა და ფარისევლობა ლექსში – „მისი სახელი კიცხვითა“, სადაც გაკიცხვისა და სიკვდილის ღირსადაც კი მიიჩნია ის ადამიანი, ვინც შეეგუება მტრისადმი მორჩილებას, ვინც სასოწარკვეთილებას მიეცემა და არ იწამებს, რომ თავისუფლების დილა ოდესმე აუცილებად გათენდება: „ოდესმე ცისკარი თავისუფლების აღმოჩნდეს!“ აქვე პირდაპირ, ყოველგვარი შენიღბვის გარეშე აცხადებს, რომ რუსეთი სპეკულირებს ერთმორწმუნეობით და ძალისმიერი მეთოდებით ხელმძღვანელობს: „ვაი მას მხარეს, სად მხოლოდ ძალა რა მსაჯულოვნობდეს.../ სად რჯულზე მჯდომი ხანჯალი კანონსა აღასრულებდეს!“. აქ კომენტარი არ არის საჭირო. ყველფერი პუბლიცისტური სიციხადითაა ნათქვამი: პოეტისათვის წარმოუდგენელია ამგვარი უპირობა. ვერასდროს გაითავისებს იგი, რომ ერთმორწმუნე მეგობარი ერი მოკავშირე, ერთგულ ხალხს მსგავსად მოექცეოდა. ქართული კულტურისათვის ეს ყოველად უღირსი ქმედებაა, რა თქმა უნდა, ეს ხომ ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებების ღალატია.

ნიკოლოზ ბარათაშვილმა კი ერთგვარად შეაჯამა ეს ეპოქალური პრობლემა პოემაში – „ბედი ქართლისა“:

„სახელმწიფოსა სჯულის ერთობა
არარას არგებს, ოდეს თვისება
ერთა მის შორის სხვადასხვაობდეს“.

ამრიგად, სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაკარგვა უმძიმესი ტრაგედია იყო ქვეყნისათვის. ბუნებრივია, ამ ავადსახსენებელმა მოვლენამ არსებითი ზეგავლენა იქონია ეროვნულ ძალთა განვითარების შემდგომ პერსპექტივაზე. თვისობრივად შეიცვალა ქართული მწერლობაც. ამის უტყუარი დასტურია რომანტიზმის აღმოცენება. რომანტიკოსთა შემოქმედებაში მკაფიოდ აისახა საზოადოების განწყობა. სხვა თემების პარალელურად, მათ შემოქმედებაში გამოძახილს პოულობს კულტურათაშორისი ბარიერების თემაც. ამ მხრივ ყურადღებას იპყრობს ალექსანდრე ჭაჭავაძის „საქართველოს მოკლე ისტორიული ნარკვევი 1801–დან 1831 წლამდე“, მისივე „ისმინეთ მსმენო“, გრიგოლ ორბელიანის „იარალის“, „ჰე ივერიავ“, „მისი სახელი კიცხვითა“, ნიკოლოზ ბარათაშვილის „ბედი ქართლისა“ და სხვ. ვახტანგ კოტეტიშვილის სიტყვებით რომ ვთქვათ, აღნიშნული თხზულებები თავიანთი ავტორების მსოფლხედველობის ფიქსაციას წარმოადგენენ. (კოტეტიშვილი, 1959:9) სადაც თავჩენილია ქართველი ხალხის მორალურ–ზნეობრივი და კულტურული სისტემები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ევგენიძე, ი. (1982). *ქართული რომანტიზმის საკითხები*. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- კოტეტიშვილი, ვ. (1959). *ქართული ლიტერატურის ისტორია, (XIX საუკუნე)*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
- მახარაძე, ა. (1984). *ქართული რომანტიზმი*. თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“.
- მეტრეველი, ს. (2008). *ქართული ჰაგიოგრაფიის (IV-Xსს.) იკონოგრაფიული სახისმეტყველება*. თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“.

- ორბელიანი, გ. (თ. გ.). *იარალის*. მოძიებულია ვებგვერდიდან: <http://www.buki.ge/library-7429.html>
- სირაძე, რ. (2005). *ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია*. თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“.
- წამებაი წმიდისა და ნეტარისა ჰაბოისი. (თ. გ.). მოძიებულია ვებგვერდიდან: <http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=22&t=272>
- ჭავჭავაძე, ა. (თ. გ.). *ისმინეთ, მსმენო*. მოძიებულია ვებგვერდიდან: <http://www.buki.ge/library-4036.html>

REFERENCES:

- evgenidze, i. (1982). *kartuli romant'izmis sak'itkhebi [The issues of Georgian Romanticism]*. Tbilisi: Tbilisi State University Publishing House.
- k'ot'et'ishvili, v. (1959). *kartuli lit'erat'uris ist'oria, (XIX sauk'une) [History of the Georgian Literature (XIX century)]*. Tbilisi: Publishing House „Sabchota Sakartvelo“.
- makharadze, a. (1984). *kartuli romant'izmi [Georgian Romanticism]*. Tbilisi: Publishing House „Ganatileba“.
- met'reveli, s. (2008). *karuli hagiografiis (IV-Xss.) ik'onografiuli sakhismet'qveleba [Georgian Hagiography (IV – X centuries) Iconographic Visualization]*. Tbilisi: Publishing House „Nekeri“.
- orbeliani, g. (n.d.). *iaralis [Iaralis']*. Retrieved from: <http://www.buki.ge/library-7429.html>
- siradze, r. (2005). *dzveli karuli lit'erat'uris ist'oria [The history of the old Georgian Literature]*. Tbilisi: Publishing House „Ganatileba“.
- ts'amebai ts'midisa da net'arisa haboisi [The Martyrdom of Abo of Tbilisi]*. (n.d.). Retrieved from: <http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=term&d=22&t=272>
- ch'avch'avadze, a. (n.d.). *isminet, msmenno [Hey there listeners, hear it]*. Retrieved from: <http://www.buki.ge/library-4036.html>